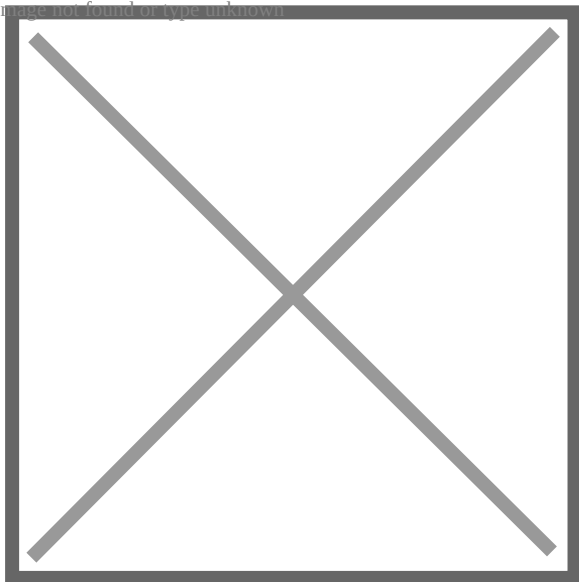

Αρχέγονος κατάστασις και πτώσις (Ηλίας Λιαμής, δρ. Θεολογίας, Καθηγητής Μουσικής, Πρόεδρος της Συνοδικής Υποεπιτροπής Καλλιτεχνικών Εκδηλώσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος)

/ [Πεμπτουσία](#)

Κατά τον άγιο Γρηγόριο τον Σιναΐτη, προέχει η επίγνωση της αρχέγονης καταστάσεως του ανθρώπου, πριν αυτός συνειδητοποιήσει την κατάσταση της θεώσεως, στην οποία ο Θεός τον καλεί. «Εάν μη γνώμεν οίους ημάς εποίησεν ο Θεός, ουκ επιγνωσόμεθα οίους εποίησεν η αμαρτία» [13], επισημαίνει. Και για τον άγιο Θεόληπτο σημαντικότετη είναι η ανάδυση και διατήρηση της μνήμης «των εν αρχή συνθηκών» [14].

Η προπρωτική κατάσταση, κατά τον άγιο

Γρηγόριο, είχε ως κύριο χαρακτηριστικό την αφθαρσία. [15]. Θεωρεί την ύπαρξιν «χυμού», καθώς και τα σχετικά «κάθυγρος ηδύτης», «κάθυγρος ηδονή» [16] κ.λ.π ως αποτελέσματα της Πτώσεως. Κατά τον άγιο Θεόληπτο, ηδονή είναι η αίσθηση της ολοκληρώσεως ενός σκοπού και της εκπληρώσεως ενός προορισμού, ενώ η ποιότητά της εξαρτάται από το ποιον και των δύο. Διακρίνει συνεπώς δύο ειδών ηδονές [17], με αυτονόητο συλλογισμό ότι η ηδονή που συνδέεται με το περιορισμένο μέσα στα όρια του κτιστού κόσμου σώμα να είναι σαφώς κατώτερη της ηδονής που συνδέεται με το ερχόμενο σέ επαφή με τον Άκτιστο νοερό και αόρατο μέρος του ανθρώπου [18]. Τι ήταν όμως εκείνο, το οποίο βρισκόταν ως πηγή ηδονής στον Παράδεισο; Ολίγον ασχολείται ο άγιος Θεόληπτος με τον Παράδεισο ως χώρο. Κατ' αυτόν, η έννοια του Παραδείσου δεν έρχεται να απαντήσει το ερώτημα για το «που» αλλά για το «πως» της αρχέγονης καταστάσεως του ανθρώπου. Γι' αυτό και ο χαρακτηρισμός του Παραδείσου ως αγγελικής πολιτείας [19], μάς επιτρέπει να τον θεωρήσουμε ως απεικόνιση ενός πλέγματος συνθηκών με κύρια χαρακτηριστικά την ελευθερία και μία συγκεκριμένη ποιότητα σχέσεως του ανθρώπου με τον εαυτό του, τον συνάνθρωπο και τον Θεό [20]. Την μεγαλειώδη προπρωτική κατάσταση του ανθρώπου να εξέρχεται του εαυτού του και να σχετίζεται αγαπητικά με τον συνάνθρωπο αλλά και την αντίστοιχη πνευματική κατάσταση προς την οποίαν ο αγωνιστής πρέπει συνεχώς να τείνει, εικονίζει ο άγ. Θεόληπτος δια των γεγονότων της δημιουργίας της γυναίκας [21]. Η παρουσία της γυναίκας και η μεταξύ άνδρα και γυναίκας σχέση αποτελεί ζωή για την ανθρώπινη ύπαρξη, αντίστοιχη της ζωής που δώρισε στο ανθρώπινο γένος ο Σταυρός [22]. Την εκτίμησή του προς το πρόσωπο της γυναίκας – και συνεπώς την προτροπή προς τους συγχρόνους του για αντίστοιχη τοποθέτηση και συμπεριφορά απέναντί της – τεκμηριώνει ο συνδυασμός της ανοικοδομής και αποκαλύψεως της στον άνδρα με την αποκάλυψη του Θεού

μυστηρίου του Χριστού στον άνθρωπο [23]. Η χάριν της ελευθερίας από τους γονεϊκούς δεσμούς έξοδος που προϋποτίθεται στην συνάντηση άνδρα-γυναίκας [24] εικονίζει την αποκόλληση από κάθε γήινο δεσμό προς συνάντησιν του Χριστού. Το πνευματικό όμως αυτό ζητούμενο υποδεικνύει συγχρόνως την ποιότητα και την αιτία της αγαπητικής σχέσεως των δύο και παραπέμπει ευθέως στις προπρωτικές συνθήκες. Η γυναίκα εικονίζει την εν Χριστώ ζωή και η σχέση της με τον άνδρα δεν μπορεί παρά να είναι σχέση σταυρική, δηλαδή σχέση εξόδου προς συνάντηση, σχέση θυσίας του ίδιου θελήματος με τελικό στόχο την απόλυτη ένωση των διεστώτων [25].

Η προνομιούχος θέσις του ανθρώπου μέσα εις την δημιουργίαν δεν μπορούσε να καταστραφεί, παρά μόνον από τον ίδιον. Κατά τον άγιο Γρηγόριο, η παρακοή είναι εκείνη, η οποία υποβιβάζει τον άνθρωπο στο επίπεδο των αλόγων κτηνών [26]. Όλη η δημιουργία ακολουθεί «συστενάζουσα» [27] τον άνθρωπο από την αφθαρσία προς την φθορά, καθόσον «ρευστή είτ' ούν φθαρτή η κτίσις, φασίν, ου κατεσκευάσθη πρότερον. ύστερον δε διαφθαρείσα και υπαγείσα τη ματαιότητι, κατά την Γραφή, ήγουν τω ανθρώπω» [28]. Τι συνεπάγετο η μεταλλαγή αυτή; Χωρισμό ανθρώπου και Θεού. Ο άνθρωπος στερήθηκε την αίσθηση του Θεού [29]. Η επιστροφή είναι πλέον αδύνατος. Η μεν αρχική καθαρότητα καταλύθηκε από την «αλογίας έξιν», η δε αφθαρσία από την «σαρκός φθοράν» [30]. Τις θέσεις αυτές συμπληρώνει η προσπάθεια του αγίου Θεολήπτου να διερευνήσει την βαθύτερη ουσία του προπατορικού πειρασμού, όταν η Εύα «τω όφει προσομιλή» [31]. Ο

Πειρασμός προφανώς γνωρίζει την κατά φύσιν επιθυμία του ανθρώπου να ομοιάσει στον Δημιουργό, όπως και την ηδονή που επιφυλάσσει στον άνθρωπο η από βαθμίδα σε βαθμίδα προσέγγιση αυτού του στόχου [32]. Αυτή την τάση δεν μπορεί να την αναστείλει. Αυτό όμως που επιτυγχάνει είναι το να δηλητηριάσει [33] την σχέση ανθρώπου-Θεού. Παραμορφώνει την εικόνα που έχει ο άνθρωπος για τον Θεό, παρουσιάζοντάς Τον ως εξουσιαστή, φοβούμενο μην απολέσει την απόλυτη κυριαρχία Του [34]. Με την αποδοχή μιας τέτοιας ψευδο-Θεϊκής εικόνας, ο άνθρωπος μεταβάλλει την αγαπητική σχέση του με τον Δημιουργό του σε ανταγωνιστική, ενώ συγχρόνως το δαιμονικό «έσεσθε ως Θεοί» αλλοιώνει όχι μόνο την εικόνα του Θεού αλλά και τον άνθρωπο ως εικόνα Του. Δεν είναι η ηδονή της βρώσεως, δια της οποίας «ο προπάτωρ...τω θανάτῳ υπήχθη» [35]. Είναι η διακοπή του συνδέσμου με τον Θεό που η παρακοή αυτή σηματοδοτεί [36] και οδηγεί τον άνθρωπο στην «των ματαίων ηδονή» [37]. Πείθεται να απαρνηθεί την καθ' ομοίωσιν της θείας μακαριότητας έλλογη ηδονή της κενώσεως εκ του ιδίου θελήματος και να αναζητήσει την άλογη ηδονή της διαρκούς και συγχρόνως πάντοτε ελλιπούς τροφοδοσίας του «εγώ», υποβιβαζόμενος στο επίπεδο των βυθισμένων στους νόμους της φθοράς όντων [38]. «Οι ταις ηδοναίς των ιδίων θελημάτων ακολουθούντες» [39] απομακρύνονται «της αρρήτου και θείας ηδονής» [40], επιλέγοντας την αγωνία της εξουσιαστικής αυτοπεριχαράκσεως από την μακαριότητα της αγαπητικής αυθυπερβάσεως.

Παραπομπές:

13. P.G. 150, 1253C ()

14. K9, 121, 3, 40. (Παραπέμπομεν στις συντμήσεις που χρησιμοποιεί η κριτική έκδοση, στο προαναφερθέν έργο του Ι. Γρηγορόπουλου).

15. «Άφθαρτος ο άνθρωπος επλάσθη χωρίς χυμού». 1241A Βλ. σχετ. David Balfour, Discourse...,σελ. 124.

16. Ενθ. ανωτ.

17. Βλ. «Ψυχή γαρ, η το βέλος της αγάπης εισδεξαμένη, ουκ αφήσει τον νούν, της αρρήτου και θείας ηδονής, αποστήναι. ως γαρ ο νούς προστεθείς τη αισθήσει του σώματος της των παρόντων ηδονής αισθάνεται, ούτω και τη αγάπη του Θεού ολικής ενωθείς της μακαριωτάτης ευφροσύνης εν απολαύσει γίνεται». N3, 231, 4, 51.

18. Τις περισσότερες φορές στα κείμενα των νηπτικών Πατέρων η ηδονή έχει αρνητικό χαρακτήρα, καθώς συνοδεύει συνήθως τις αισχρές επιθυμίες και τις παγίδες του Διαβόλου, η αναφορά του συγγραφέα στην διπλή ηδονή διευκρινίζει το θέμα σε όλες του τις διαστάσεις. Την διπλή διάσταση της ηδονής επισημαίνουν και οι περισσότεροι των νηπτικών Πατέρων. Βλ. ενδεικτικά την περιεκτική αναφορά του Μαξίμου του

Ομολογητού: «Διά την επελθούσαν τη φύσει παράλογον ηδονήν, η κατά λόγον επεισήλθεν οδύνη διά πολλών παθημάτων, εν οίς και εξ ων ο θάνατος, ποιουμένην της παρά φύσιν ηδονής την αφαίρεσιν. Ου μην δε και τελείαν αναίρεσιν, καθ' ην η κατά νού της θείας ηδονής αναδείκνυσθαι πέφυκε χάρις». Κεφάλαια διάφορα, Φιλ. Β, λε', 154. Πρβλ. Αρχιμ. Ευσεβίου, Ηδονή-οδύνη. Ο διπλός καρπός της αισθήσεως, Αθήνα 1991(2), 61.

19. Βλ. «Αγγελικής πολιτείας εκπεσών ο προπάτωρ...». ΠΟ2, 406, 249.

20. Σχετικά με τις διαστάσεις του όρου «πολιτεία» βλ. Liddel-Scott, III, 628.

21. Έξ. 2 18-25. Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι ιδιαίτερη σημασία προσλαμβάνουν οι αναφορές του αγ. Θεολήπτου σχετικά με την γυναίκα και την σχέση της με τον άνδρα, καθότι υπήρξε έγγαμος. Για την περίοδο αυτή της ζωής του καθώς και για τον άκρως συγκινητικό τρόπο μεταπηδήσεώς του από τον έγγαμο στον ασκητικό βίο. βλ. Γρηγ. Α' σ. 54-55.

22. «εν τη ξένη διαπλάσει της Εύας προκατεβάλετο ο Θεός Λόγος την ες ύστερον σοφήν και φιλάνθρωπον διά σταυρού αναζώωσιν του γένους ημών». Ν10, 285, 9, 179.

23. Η στάση αυτή του αγ. Θεολήπτου προς την γυναίκα επιβεβαιώνει το βιβλικό υπόβαθρο της ανθρωπολογίας του (Βλ. Π. Μπρατσιώτου, Η γυνή εν τη Βίβλω, εν Αθήναις 1940(2)), καθώς και την επιλεκτικότητα έναντι της αρχαίας Ελληνικής σκέψεως (Βλ. Ι. Δρούλια, Η Γυναίκα κατά την αρχαία Ελληνική διανόηση και τη Χριστιανική Θεώρηση, Αθήναι 1988, 46), την οποίαν κατείχε επαρκώς (Γρηγ. Α', 37-39). Πρόκειται για μία στάση πλήρως ευθυγραμμισμένη με την συνθετικότητα της πατερικής ανθρωπολογίας. Βλ. Μαντζαρίδη, Παλαμικά 222. Πρβλ. Ν. Νησιώτη, Φιλοσοφία της Θρησκείας και Φιλοσοφική Θεολογία, Αθήναι 1976.

24. Γέν. 2, 24.

25. «Ιδών γαρ την γυναίκα και τη ανοικοδομή της γυναικός το κατά Χριστόν μυστήριον διαθροίσας εκ θείας αποκαλύψεως, έφησεν, “ένεκεν τούτου”, του κατά Χριστόν δηλονότι μυστηρίου, “καταλείπει ο άνθρωπος τον πατέρα και την μητέρα αυτού”, -κόσμου, φημί, και σάρκα, πράγματα και φρονήματα, της γης, θυμόν και επιθυμίαν, ύλην και είδος, εξ ων τα σώματα θέλημα και δικαίωμα-, “και προσκολληθήσεται τη γυναικί” τη κατά Χριστόν ζωή “και έσονται οι δύο εις “έν πνεύμα “ο” γαρ “κολλώμενος τω Κυρίω”, φησίν ο απόστολος, “έν πνεύμά εστι”. Το παρά του Παύλου ειρημένον ισοδυναμεί τω υπό του Αδάμ προαγορευθέντι. Το γαρ, “ζω εγώ ουκέτι, ζη δε εν εμοί Χριστός”, ταυτόν δύναται τω, “ένεκεν τούτου καταλείπει άνθρωπος τον πατέρα αυτού και την μητέρα αυτού και

προσκολληθήσεται τη γυναικί' τη κατά Χριστόν ζωή. Αύθις το, "έσονται οι δύο εις σάρκα μίαν", πνευματικώς νοούμενον συνάδει τω, "ο κολλώμενος τω Κυρίω εν πνεύμά εστιν"». N10, 286, 9, 192.26. «...διά τήν παρακοήν τοῖς κτήνεσιν ὁμοιωθέντες, τῶν οἰκείων καί θεοδότων ἀγαθῶν ἐκπεπτώκαμεν» 1241B

27. Ρωμ. 8, 22

28. Α', ια' (1241D)

29. Βλ. «Διά γαρ της των εντολών του αναγεννήσαντος ημάς παραβάσεως, εκ Θεού εχωρίσθημεν, την εν αισθήσει νοεράν αυτού αίσθησιν τε και ένωσιν απολέσαντες». 1332 B.

30. 1204 A

31. N10, 288, 11, 239.

32. Ο όρος «ηδονή» σε πάμπολλες περιπτώσεις, όχι μόνον στον αγ. Θεόληπτο αλλά και σε όλους τους νηπτικούς Πατέρες είναι φορτισμένος αρνητικά και συνδέεται με την οδύνη. Βλ. «Η προς το σώμα σχέσις της ψυχής, έτεκεν ηδονήν, η προς την γην του σώματος κύψις ανέδωκεν οδύνην-αμφότερα ηδύνετο αμφότερα και οδυνάται». Π2, 140, 2, 26. Πρβλ. Μαξίμου Ομολογητού Προς Θαλάσσιον, ΞΑ', PG. 90, 628 B: «Εντεύθεν, διά την επεισελθούσαν τη φύσει παρά λόγον ηδονήν η κατά λόγον αντεισήλθε οδύνη». Πρβλ. επίσης το έργο του Ευσεβίου Βίτη, Ηδονή-Οδύνη. Ο διπλός καρπός της αισθήσεως, Αθήνα 1991(2). Πρβλ. Νέλλα, Ζώνον Θεούμενον, 61-63. Παρ' όλα αυτά δεν πρέπει να θεωρηθεί ως αποκλειστικά μεταπτωτική συνέπεια. Η αναφορά του αγ. Θεολήπτου στην «θεία ηδονή» (N3, 231, 4, 53) δίνει στον όρο αυτό ευρύτερες διαστάσεις. Αποκαλύπτεται ως συνέπεια πνευματικών κατορθωμάτων και απόδειξη προσεγγίσεως της Θείας αγάπης. Πρέπει λοιπόν να θεωρηθεί ως έμφυτη ανθρώπινη κατάσταση επαφής με κάθε τι το αγαθό. Πρβλ. Μαξίμου του Ομολογητού, Περί θεολογίας κεφαλαίων εκατοντάς εβδόμη, οκ', Φιλοκαλία Β', 182: «προσδοκώμενον μεν αγαθόν, επιθυμίαν καλεί, παρόν δε, ηδονή». Συνεπώς η πτώση αλλοιώνει τον χαρακτήρα και της ηδονής, οδηγώντας τον άνθρωπο να την αναζητά πλέον στους χώρους της φθοράς. Περί της διακρίσεως των ηδονών βλ. Ιωάννου του Δαμασκηνού, Έκδοσις, 222.

33. Βλ. «Άλγος τω Αδάμ εχρημάτισε
η του ξύλου απόγευσις πάλαι
"έν Εδέμ" ότε όφιος ιόν εξηρεύξατο».

Ιδιόμελα εις κοιμηθέντες μοναχούς 438 ΙΑ, 2.

34. Βλ. Γεν. 3, 5: «Ήδει γαρ ο Θεός ότι εν η αν ημέρα φάγητε απ ' αυτού, διανοιχθήσονται ημών οι οφθαλμοί και έσεσθε ως Θεοί γινώσκοντες καλόν και πονηρόν».

35. ΠΟ2, 406, 250.

36. Πρβλ. Νησιώτη, Προλεγόμενα, 131-133.

37. Κ7, 106, 10, 178. Κατά τον Ι. Ζηζιούλα, η ματαιότητα αυτή είναι αποτέλεσμα μίας προσεγγίσεως πραγμάτων και προσώπων διαφορετικής από αυτήν που ο Θεός ακολουθεί και κατά συνέπειαν μίας προσεγγίσεως παρά φύσιν. Όπως αναφέρει, “The “other, whether in the form of a “person or a “thing , is present as an object of knowledge before any relationship of communion can take place. Knowledge precedes love, and truth precedes communion . Being as a communion, 104.

38. Καθυποκύψας Ιησού, ταίς αλόγοις ηδοναίς άλογος ώφθην και τοις κτήνεσιν όντως, ω Ιησού μου, οικτρώς, ο τάλας Σώτερ, αφωμοίωμαι. όθεν Ιησού με της αλογίας ρύσαι». ΠΟ1, 384, 254.

39. Δ2, 335, 18, 382.

40. Ν3, 230, 4, 52.